

DMITRIJ ČIŽEVSKIJ O LUDOVÍTOVI ŠTÚROVI
A DEJINÁCH SLOVENSKEJ FILOZOFIE

Dmitrij Čiževskij (1894-1977), renomovaný ukrajinský slavista, žijúci a pôsobiaci v emigrácii, hlavne v Nemecku, ktorého sté výročie narodenia pripadá na tento rok, si zaslúži pozornosť aj ako historik slovenského filozofického myslenia. Okrem štúdie o Petrovi Zábojovi Kellnerovi-Hostinskom [1] napísal zaujímavú a ešte i dnes čítaniahodnú monografiu *Štúrova filozofia života* [2]. Hoci Ludovít Štúr v jednej zo svojich prác označil za ideológa slovenského národného hnutia, v tejto práci sa podujal vypracovať kontúry jeho filozofie. Bol Štúr napokon filozofom? Jeho odpoveď znie: filozofom nebol, bol však mysliteľom, a to opravdivým. Vecou jeho myslenia bol národ, presnejšie a jeho slovami, „život národa“, a to slovenského. Štúrovo myslenie života národa interpretuje ako filozofiu života slovenského národa. O Štúrovej filozofii podľa jeho názoru nemožno pojednať z hľadiska všeobecných dejín filozofie - tak ako o Hegelovi. Jeho myslenie nadobúda význam vzhľadom na jeho výrazný vplyv na utváranie sa moderných slovenských duchovných dejín, ako aj na zakladanie slovenskej myšlienkovvej či filozofickej tradície. Domnieva sa, že by mohlo byť v rámci slovenského kultúrneho spoločenstva vhodnou filozofickou propedeutikou, prípravou na zaoberanie sa univerzálnym filozofickým myslením. Umožňuje totiž v takomto prípade myslieť z hľadiska a rámca istej tradície, nielen takpovediac z čirej intelektuálnej náruživosti. Takto činné myslenie spĺňa aj funkciu kultúrnej sebaosvety.

Čiževskij sa snaží odhaliť vnútorný podnet, dynamizujúci moment Štúrovoho myslenia, ktoré narába s argumentami Herderovej filozofie zdomácneními v dobovom slovenskom kultúrnom kontexte a prijíma impulzy, termíny a dejinný scenár Hegelovej filozofie. Jeho študijným zámerom však nie je dokumentovať intelektuálnu viazanosť Štúra na Herdera, ale predovšetkým na Hegela, a tak dokázať v pozitívnom slova zmysle jeho európsku kontextovosť alebo v negatívnom jeho intelektuálne epigonstvo.

Dokazovanie Štúrovej závislosti na Hegelovi, respektíve fakt preberania a parafrázovania Hegelových tvrdení a názorov Štúra ako mysliteľa nediskvalifikuje, pretože účelom jeho myslenia, jeho filozofie nie je samotná táto činnosť, ale čosi iné. Štúr hegelovské myslenie inštrumentalizuje a uplatňuje z hľadiska originálneho cieľa a originálnej veci - uvažovania o živote slovenského národa. Jeho myšlienková činnosť nadobúda legitimitu i hĺbku vzhľadom na tento cieľ. Originalita Štúrovoho myslenia je daná jeho účelovosťou, jeho „záujmom“, ktorý podmieňuje výber textov i „majstra“. Okrem toho Čiževskij naznačuje, že inštrumentalizácia Hegelovej filozofie Štúrom alebo Štúrova intelektuálna *Anfälligkeit* pre hegelovstvo mohla byť podmienená tým, že obaja boli nepriamo, tak znie Čiževského domnienka, ovplyvnení tradíciou švábskeho pietizmu (menovite J. A. Bengelom), ktorá vyžarovala i na Slovensko. To by znamenalo, že Hegel i Štúr boli *hlbinne* rovnakým spôsobom intelektuálne kondicionovaní a Štúr akosi *zákonite* tendoval k hegelovstvu, avšak nie preto, aby sa stal hegelovcom.

Používaním hegelovskej terminológie a argumentov Štúr sledoval vlastné, *národotvorné* ciele. Jeho myslenie je nepredstaviteľné bez toho, aby sa videlo vo vnútornej spätosti s jeho národotvorným snažením. Tento poznatok tvorí pozadie Čiževského pojednania a je motivačným zdrojom jeho pýtania sa, Štúrovo myslenie pracuje s pojmom života. Je jeho centrálnym pojmom. Tento poznatok podľa Čiževského dokladá vysoká miera výskytu tohto termínu a od neho odvodených slovných spojení v Štúrových spisoch osobitne v období od roku 1843 až do roku 1848. Pritom však Štúr netematizuje život ako taký, ale, ako sme už spomenuli vyššie, život konkrétnej

entity - život slovenského národa. Čiževského skúmanie sa zameriava na deskripciu Štúrovho pojmoslovia a zistenie jeho účelovosti.

Život je „pohybom“, „hýbaním sa“, činnosťou, avšak takou, ktorá prekračuje hranice čistého trvania v čase, t.j. „živorenia“, „hlivenia“. Život je v Štúrovom chápaní dynamickým, tvorivým, rastu schopným fenoménom. Rozlišuje jeho „nižšie“ formy („telesný, domáci život“) a „vyššie“ („duchovný, pospolitý život“). Jedným z dominantných znakov „opravdivého“ života sú prejavy jeho „ducha“, produkty jeho sebauvedomenia sa a rastu „zvnútra navonok“. Inštrumentalizáciou hegelovských myšlienok chcel Štúr prekonať negatívnu skutočnosť národnej nehybnosti a prispievať tak k tvorbe novej skutočnosti sebauvedomeného a plne rozvinutého národného života, ktorý implikuje subjektivitu a schopnosť sebaurčenia sa. Štúrovo premýšľanie o živote je teda uvažovaním nad tým, ako prekonať život, ktorý je nerozvinutý, „živoriaci“, a ako tvoriť skutočnosť nového, sebauvedomeného, plne rozvinutého národného života.

Čiževského bádateľským výkonom zostáva, že dokázal rozpoznať pravý dôvod štúrovskej iniciatívy kodifikácie stredoslovenského nárečia ako slovenského spisovného jazyka - ako základu tvorby novej skutočnosti. Štúrovo takpovediac filozofické zdôvodnenie slovenského národotvorného snaženia postulátom zvláštneho slovenského „ducha národa“ malo realistické pozadie, vychádzalo z poznania osobitostí a z nich vyplývajúcich národotvorných možností, ba nevyhnutností slovenského etnika v Uhorsku, ako aj v slovanskom kontexte. Slovenskosť sa podľa Štúra, tvrdí Čiževskij, konštituuje vzhľadom na absenciu živej tradície samostatnej štátnosti nie minulosťou a prítomnosťou, ale budúcnosťou. Slovenskosť nie je teda to, čo bolo a je, ale to, čo môže, čo má byť, čo národ svojou činnosťou, svojím „hýbaním sa“, svojou prácou dokáže.

Svoju argumentáciu opiera Dmitrij Čiževskij o dôkladnú znalosť Štúrových spisov. Hoci pri ich klasifikácii ako teoreticky relevantné menuje nedokončenú štúdiu *Európa a Ázia*, knihu *O národných povestiach a piesňach pliemien slovanských* a dielo *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, konkrétny chod skúmania demonštruje, že Štúrova filozofia života je ukrytá v spisoch z rokov 1843-1848, menovite v *Nárečí slovenskom*, v *Hlase oproti hlasom* a v politických statiach uverejnených na stránkach Slovenských národných novín, osobitne v *Živote domácom a pospolitom* a v stati *Neopúšťajme sa. Nárečia slovenskuo* pokladá oprávnenne za Štúrov „manifest“. Skrýva oveľa viac, než sa na prvé prečítanie môže zdať: model života, ktorý má svoj stred v sebe samom, a takto prekonáva svoju pôvodnú amorfnosť.

Čiževskij sa podujal na nemalú vec: identifikovať po rôznych spisoch rozptýlené Štúrovo filozofikum a vyložiť ho ako súbor myšlienok, ktorý nazval Štúrovou filozofiou života. Jeho prácu s rovnakým názvom možno ešte i dnes s úžitkom prečítať, ba azda práve dnes, keď sa zdá, že Štúrovo myslenie vzhľadom na uverejnenie slovenského prekladu jeho kontroverzného *Slovanstva a sveta budúcnosti* sa stáva predmetom diskusie v odbornej verejnosti. Čiževskij sa predstavuje ako bádateľ precízny, disponujúci navyše i patričnou dávkou intelektuálneho dôvtipu, ktorý je osobitne nepostrádateľný tam, kde ide o nachádzanie filozofického v zdanlivo nefilozofickom.

Tibor Pichler

LITERATÚRA

- [1] ČIŽEVSKIJ, D.: Peter Záboj Kellner-Hostinský, ein slowakischer Philosoph. In: Südostforschungen. Bd. XVI, 1957, s. 356-374.
- [2] ČIŽEVSKIJ, D.: Štúrova filozofia života. Kapitola z dejín slovenskej filozofie. Bratislava, Slovenská učená spoločnosť 1941.

PhDr. Tibor Pichler, CSc., Filozofický ústav SAV, Klemensova 19
813 64 Bratislava, SR